

Кадієвська І.А.**ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Сучасна освіта закладає контури глобальної ситуації XXI століття. В умовах ринкової економіки можливості держави утримувати та контролювати всю систему освіти зменшуються. Розвивається галузь приватної освіти. Класична модель освіти проходить період перетворень. Саме за останні десятиріччя почала інтенсивно розвиватись така молода дисципліна як філософія освіти, де переосмислюються проблеми ідеалу освіченості, мети освіти, історія освітніх систем та вплив філософії на освіту [1]. Сучасна глобалізація освіти супроводжується різними помітними тенденціями. Серед них можна виділити:

1) загальноосвітню тенденцію зміни освітньої парадигми (криза класичної моделі та системи освіти, розробка нових фундаментальних ідей в філософії та соціології освіти, в гуманітарній науці).

2) Розвиток нашої освіти в напрямку інтеграції до світової культури (демократизація освіти), створення системи безперервної освіти, гуманізація та комп'ютеризація освіти, незалежний вибір програм навчання, виникнення на основі самостійності вузів співтовариств викладачів та студентів.

3) Намагання відроджувати традиції вітчизняної освіти.

В наш час важливим є розуміння спільності історичної долі, територіальної, економічної та політичної єдності України. Тому основна мета культури та освіти підтримувати ці процеси.

Освіта – об'єктивна необхідність людського буття. Як найважливіший інститут соціалізації особистості освіта, практично, у всі періоди розвитку людської цивілізації була направлена на розвиток особистості, її творчих здібностей, естетичного світосприйняття та етичного відношення до діяльності, формування духовної людини. Різні філософи та філософські школи, починаючи зі стародавнього світу, намагались виявити комплекс ідей, які дозволили б краще зрозуміти та успішніше підтримувати формування індивідуальної та суспільної культури, розробляли системи освіти та виховання для своїх учнів та суспільства в цілому. Деякі їх ідеї популярні в освіті і сьогодні. Іще в Геракліта логос, яким володіє душа людини, названий зростаючим та таким, що вдосконалюється. Потрібно сказати, що грецькі філософи приділяли своїй освіті багато часу та сил, бачили в ній глибокий життєвий сенс. В піфагорійській школі дотримувались такого способу життя, котрий передбачав потяг до прекрасного та добродійного, а це, на їх думку, в першу чергу – заняття наукою та самоосвіта. На думку Платона, учнів слід навчати відповідно до їх здібностей. Не потрібно всім надавати однакову освіту. Платонівську концепцію освіти можна назвати аристократичною. Давньогрецький філософ Аристотель вважав, що люди мають бути підготовленими до життя, їм потрібно допомагати розвивати здібності, необхідні для вирішення відповідних завдань. Добрий громадянин, на думку Аристотеля, не тільки потребує від держави захисту своїх особистих прав, але бажає зробити внесок в справу суспільного добробуту. Аристотель запропонував модель морального виховання, що зберегла популярність і тепер. Ідеї Платона та Аристотеля були розвинені в есе Мішеля де Монтеня, який вважав, що неможливо передати готові істини, коли учні не можуть судити про їх достеменність. В навчанні необхідно допомогти самостійно спостерігати світ та на підставі цих спостережень виробляти самостійні судження.

Далі, в творах Ж. Ж. Руссо, знаходимо міркування про те, що людина народжується досконалою, але виховання марнує людину. Тому необхідно сприяти виявленню талантів у учнів та змушувати їх самостійно отримувати власний досвід. Г. Спенсер піддав обґрунтованій критиці сучасну, в той час, традиційну освіту. Він доводив, що вивчення та запам'ятовування текстів пригнічує творчу активність та шкодить самостійності мислення. В системі І. Канта головною функцією освіти виявляється удосконалення людської природи. Основними завданнями при цьому були: дисциплінувати, культивувати знання, цивілізувати, тобто передавати світові знання, необхідні в людському суспільстві, моралізувати, тобто створювати настрій, під впливом якого кожного обиралась би лише добра мета [2].

В XX столітті Д. Д'юї, що був визнаним авторитетом в філософії освіти, вважав, що освіта має бути створена для людини і обирати освіту кожен має індивідуально. Значення, в якому поняття «освіта» вживається зараз, увійшло до науки наприкінці XVIII століття під впливом діяльності Гете, Пестолоцці та неогуманістів, які на відміну від просвітників розуміли освіту як духовний процес формування особистості [3].

Освіта має створювати умови для розвитку людини, освіченої та духовної особистості, котра повинна розуміти та поважати чужу культуру. Освічена людина є культурною, адже вона розуміє й інші культурні позиції, вміє досягти компромісу, розуміє цінність не тільки своєї, але й чужої незалежності.

Сучасне життя в умовах процесів глобалізації висуває людям складні вимоги. Це завдання подолання розколу культури на гуманітарну та технічну: ці галузі надзвичайно далекі одна від одної. І якщо вдосконалення технічної та гуманітарної культур перетворюється на проблему, яка поглиблює кризу нашої цивілізації, то освіта має працювати в напрямку їх зближення та намагатись формувати цілісну гуманітарно-технічну особистість. Освіта як соціальний інститут виконує цивілізаційну (економічну, соціальну, гуманітарну та культурну) функцію в суспільстві та як процес засвоєння накопиченого людством знання, засвоєння нових навичок та вмінь для виконання соціально значущих функцій. Соціальна та економічна функції освіти як соціального інституту полягають в формуванні соціально-статусної та соціально-професійної структури суспільства, відповідно. Від успіху реалізації цих функцій залежить стабільність в суспільстві та його економічний добробут. Культурна функція освіти полягає в тому, щоб використовувати спадкоємність історичних культурних цінностей в процесі соціалізації особистості, причому людина розглядається не тільки як носій культурних цінностей.

Стратегічними складовими еволюції культури є науково-технічний та цивілізаційний прогрес. Глобалізація посилює протиріччя в розвитку цих складових, призводить до нестабільності глобального та локального соціумів.

Весь шлях соціально-історичного розвитку людства є шляхом ускладнення системи суспільного буття, удосконалення його структури та організації. Цей процес, що включає елементи цивілізаційного та технічного розвитку, призводить до досягнення свободи та зменшення залежності від природного середовища. В процесі безперервного та поступового історичного розвитку людської культури формується та закріплюється особливий комплекс знань, переконань, ідей, принципів та цінностей, культурних традицій, соціальних установок та стереотипів, котрі є вираженням цивілізаційного прогресу. Однак в умовах сучасної інформаційно-технічної цивілізації відбувається відчуження людини від традиційних форм культури, зруйнування створеного минулими епохами в ході історично-культурного розвитку. Сьогодні цивілізаційний прогрес відрізняється від науково-технічного прогресу. З початком третього тисячоліття у співвідношеннях індивіда та суспільства склалась парадоксальна ситуація. В умовах глобалізації культури саме науково-технічна складова цього процесу символізує об'єктивну необхідність. Будь-яка система освіти має створювати умови для адекватної адаптації людини до тих соціокультурних реалій, котрі панують в тому, чи іншому суспільстві. Зміст освіти залежить від тих уявлень, потреб, ідеалів, які існують в цьому соціокультурному просторі, та направлений на підтримання його устоїв через створення певного образу людини. Освіта відображає рівень розвитку суспільства, його інтереси та потреби. В змісті освіти виражене те, що саме є значимим в даний момент, що може сприяти формуванню саме такого образу людини, яка взможе виразити глибинні інтереси свого суспільства, втілити в своєму особистому бутті загальний зміст того соціокультурного простору, в якому вона отримала освіту. На перший план в цій ситуації виходить принцип відбору інформації, визначення простору накопиченого культурного матеріалу відповідно до соціальних потреб.

Світова криза освіти наприкінці ХХ століття визнана як факт. Саме в цей час відбулося формування філософії освіти як самостійної галузі наукового знання. Процеси реформування освітніх систем охопили більшу частину країн світу. Теоретичною базою для цього стала філософія освіти, відображена у відповідних національних доктринах освіти. До основних умов розвитку кризи національних освітніх систем відносять [4]:

- вичерпаність факторів соціалізації особистості в умовах індустріалізації суспільства;
- необхідність органічної єдності між раціональною стороною освітньої діяльності та збереженням цілісної особистості, її індивідуальної природи;
- вплив процесів інформатизації та комп'ютеризації суспільного життя на сферу освіти;
- безпосередній вплив глобальних проблем сучасності на особистість, та необхідність підвищення відповідальності за їх вирішення;
- соціокультурна та ментальна цінність національних державних освітніх систем, що є протиріччям процесу їх універсалізації;
- наявність держав, які не здатні без зовнішньої допомоги реалізувати принципи та завдання сучасної освіти;
- необхідність подолання посттоталітарних умов розвитку науки в країнах, в яких системи освіти були деформовані відповідно до інтересів їх політичних режимів.

Загальна мета цивілізаційного реформування національних систем освіти полягає в тому, аби в постіндустріальну еру склалось суспільство, в якому суспільні та державні структури об'єднали свої зусилля в розповсюдженні знань та на цій основі сприяли організації безперервної освіти.

Парадоксальність сучасної ситуації полягає в тому, що в результаті науково-технічної та інформаційної революції були створені можливості для культурного зростання, але, в той же час, можливості ці практично не використовуються з метою культурного удосконалення та формування духовних особистостей. Як відмічає І. Гобозов, «ніколи ще людство не мало таких можливостей для збагачення культурного світу особистостей. Але ніколи загальний інтелектуальний рівень людини не падав так низько, як тепер» [5].

Техноцентричний характер освіти та самоосвіти обумовлює їх спрямованість на сучасне наповнення життя, їх орієнтацію не на духовний розвиток індивідів, а на корисність. Весь інформаційно-технічний потенціал освітніх технологій використовується майже виключно з метою адаптації людини до швидко змінюваних умов її життя, тобто виступає як транслятор сучасного змісту життя. Разом з цим весь пласт традиційної культури залишається практично непотрібним в якості матеріалу, що відтворюється в свідомості сучасних людей. Глобалізація освіти, що передбачає універсальність та цілісність як головних своїх принципів, створює гарні умови для синтезування всіх аспектів гармонійного розвитку особистості. В. І. Вернадський писав: «Ми переживаємо зараз виключний прояв живої субстанції в біосфері, що генетично пов'язаний з виникненням сотні тисяч років тому *Homo sapiens*, створення цим шляхом нової сили, наукової думки, що збільшує вплив живої субстанції в еволюції біосфери. Внаслідок цього *Homo sapiens* переходить до свого нового стану, в ноосферу» [6]. З іменем В.І. Вернадського пов'язане не тільки виникнення нових наукових напрямків, але також розробка принципів положень відносно організації нових форм вищої освіти. Він стверджував: «Вирішення університетського питання, як і всіх інших питань нашого державного життя, є можливим лише за умови існування в державі гарантій елементарних прав особистості. На думку В.І. Вернадського освіта в сучасному світі є найважливішою сферою соціального життя. Саме від неї залежить інтелектуальний потенціал нації, її самостійність, міць та життєздатність. Його праці з організації науки та освіти є і сьогодні актуальними. Незважаючи на те, що цивілізаційні тенденції розвитку людського соціуму та освітньої сфери єдині, акцент в їх реалізації різними країнами світу робляться не однаково. Кожна з цих країн враховує об'єктивні вимоги соціуму до системи освіти. Особливість глобалізації та інтеграції освітнього простору полягає в тому, що на відміну від товарних потоків, обміни в світовій інформаційній мережі на можуть бути повністю проконтрольованими при пересіченні державних кордонів. Якщо на початковому етапі розвитку інформаційного суспільства формуються національні інформаційні освітні простори, то зараз ми спостерігаємо їх інтеграцію в єдиний світовий інформаційний простір. Більш того, глобаль-

ний інформаційний освітній простір може повністю реалізувати свої приховані можливості тільки за умови відсутності перешкод для переміщення інформації у світовому просторі. Не випадково, що вища освіта стала предметом пильної уваги Всесвітньої торгівельної організації (WTO), яка вже розглядає включення вищої освіти до сфери своїх інтересів. Якщо це відбудеться, то експорт та імпорт освіти будуть здійснюватись за законами цієї організації. Мета WTO – забезпечити доступність освітніх послуг, що надаються учбовими закладами, надати гарантії постачальникам освіти при створенні їх філій в будь-якій країні, експорту учбових продуктів та програм, інвестицій в зарубіжні учбові центри. Що стосується найбільш авторитетної частини академічного співтовариства включаючи американську раду з освіти, то вона не приймає участі в цій справі, оскільки ініціатива WTO несе в собі певну загрозу традиційним ідеалам університету, а також національному та, навіть, інституційному контролю освіти, тобто має бути уважно проаналізовано.

«Нині ми знаходимось десь посередині, - пише Ф. Альтбах, директор центру міжнародної вищої освіти, - підміненої революції у вищій освіті, котра потенційно означає, що в нашому розумінні ролі університету відбудуться глибокі зміни. Наслідки цієї революції величезні та поки що недостатньо вивчені» [7]. Дійсно, ініціатива WTO може відбитись на традиційній незалежності університетів, на академічній свободі професорсько-викладацького складу і призведе до повної комерціалізації вищої освіти. Але сам цей факт – ще одне свідчення процесів глобалізації, що торкнулись вищої освіти в XXI столітті. Міцні сили підштовхують вищу освіту до реалізації подібних рішень: молодь сьогодні звертає менше уваги на національні відмінності. Значно більше представників студентської молоді цікавлять питання отримання кваліфікації, що відкриває доступ до ринку праці і користується світовим визнанням. Проблема імперативів відкритої освіти – це проблема реально діючих факторів детермінації, що, значною мірою, визначають її стратегію та принципи, а, також, напрямки реалізації на міжнародному, регіональному та державно-національному рівнях організації та функціонування.

Імперативи детермінуються не тільки об'єктивними протиріччями, що склались в умовах сучасного буття і тому визначають стратегічну лінію розвитку освіти на всіх рівнях її організації – від міжнародних до державно-національних. Головними імперативами відкритої освіти окрім відомих з наукової літератури слід додати ще один – нову якість освіти. Це пов'язано з тим, що сучасний стан якості освіти посилює протиріччя зростаючими потребами суспільства в моральності та інтелектуальності людини та фактичним рівнем освіти та розвитку випускників освітніх установ.

В сучасному світі спостерігається безпрецедентний за своїми масштабами розвиток вищої освіти, зростає усвідомлення її важливої ролі для економічного та соціального розвитку. Практично у всіх країнах вища освіта проходить період реформування, пов'язаного з переходом до інноваційних технологій та принципів глобалізації освіти. Сьогодні визначення глобалізації освіти в науковій літературі відсутнє. Більшість дослідників звертають увагу на функціональний аспект цього процесу та його наслідки. Як зазначає в своїй роботі «Глобальне бачення та нова наука» М.А. Чешко, термін «глобальність» означає широку сукупність процесів та структур, яку можна визначити як процес взаємозалежності, взаємопроникнення та взаємообумовленості найрізноманітніших компонентів світового співтовариства. Інакше кажучи, в сучасному світі створюється таке єдине ціле, де будь-яка локальна подія визначається подіями в інших сегментах та навпаки. Ці процеси виступають як феномен глобальності та глобалізації [8]. Поняття «глобальні проблеми сучасності» отримало широке розповсюдження з кінця 60-х - початку 70-х років XX століття. Етимологічно термін «глобальний» походить від латинського *globus* – земля куля. Звідси і проблеми, котрі торкаються інтересів не тільки окремої особистості, але й людства в цілому. Вони суттєво впливають на розвиток окремих держав та регіонів, виступаючи міцним об'єктивним фактором світового економічного та соціального розвитку. Їх вирішення передбачає об'єднання зусиль абсолютної більшості держав та організацій на міжнародному рівні, в той час як їх невирішеність загрожує катастрофічними наслідками для майбутнього всього людства. В минулому відбувалось тисячолітнє формування окремих, локальних, територіально чітко фіксованих державно-національних утворень. Значимість самого феномена «кордон» до сих пір не зменшується. Зміни ситуації на користь розмивання в сформованих «ареалах буття» ірізних народів сьогодні може навіть спровокувати конфлікти та культурну уніфікацію. Різноманітності світу в контексті глобалізації загрожує небезпека. Міжнародна мова, продукти масового споживання – це вже результат уніфікації. Спосіб життя, цінності, спосіб мислення та діяльності зазнали «глобалізаційного» впливу. Із існуючих відбираються ті, що підходять для масового споживання. Коли глобалізацію визначають як постісторичний світ, відразу постає питання про характер нового світу.

Джерела та література

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практикоориентированных образовательных концепций). – М., 1997.
2. Кант И. Соч.: В 6т. – Т.3 – М., 1963. – С.107.
3. Философский энциклопедический словарь. – М. 2001. – С.311.
4. Савицкий И. Философия образования для XXI века // Современная высшая школа. 1990. №1 – С.96.
5. Гобзов И.А. Кризис современной эпохи и философия постмодернизма. Философия и общество. – 2000. – №2. – С.84.
6. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М., 2002. – С.58.
7. Альтбах Филипп. Высшее образование и WTO: безумие глобализации // Alma mater. – 2001. - №6. – С.39.
8. Чешко И.А. Глобальное видение и новая наука. – М., 1988. – С.6.